

fjellets storslagenhet, er de handicappede. Her er et arbeidsområde av stor medmenneskelig verdi som kaller på entusiasme og innsats. Måtte mange, mange føle kallet her og følge etter og føre videre de skispor som vagt er tråkket opp for disse.

ARNE KARSET

Bærplukkingens taktikk og teknikk

T.T. har i årenes løp arrangert en rekke bærturer for sine medlemmer, og det store oppmøte ved disse turer tyder på at jakten på de ville bær interesserer medlemmene.

Når utbyttet av en bærtur kan bli høyst variabelt for de enkelte deltakere og svinge f.eks. fra 0,5 til 35 l, så fristes en til å spørre hva årsaken kan være. Da det også viser seg, stort sett, at det er de samme som ligger i teten ved hver tur, tenker en uvilkarlig på om det er sin egen lykkes smed eller bare flaks som forårsaker den store differansen.

Med disse rader er det ikke meningen å fremkaste seg som noen ekspert på bærplukkingens område, men bare nøkternt trekke frem en del erfaringer fra en 55-årig periode som bærplukker, og så overlate til hver især å sammenligne med den taktikk og teknikk de selv bruker.

De bærsorter en hovedsakelig kan regne med er blåbær, tyttebær og multer, og fremgangsmåten ved disse skal en snart se er noe forskjellig.

Alle kjenner sikkert ordtaket «bare blåbær», og alle hører også det nedverdiggende som ligger i de 2 ordene overfor den edle blå bær. Det er likesom alt skal være så enkelt og simpelt når det gjelder blåbærene. Lett er den å finne, enkel å plukke og folk forlanger som en selvfølge at den ska være billig. Er den ikke det, så får den heller være. Mange familier nekter også å bruke blåbær i husholdningen av den gode grunn «at en blir så blå i munnen!»

Heldigvis er det mange som fremdeles setter pris på blåbærene. Vitenskapen har forlenget fastslått dens gode egenskaper i matveien, til vinlegging og også som ren medisin.

Men blåbær og blåbær er ofte høyst forskjellige, og det merker først og fremst husmødrene når de lager syltetøy. Enkelte ganger blir det stivt og fint, mens det andre ganger flyter ut som vann.

Feilen ligger her hos plukkeren som ikke ser forskjell på dårlige og høyverdige bær.

Det ser ut som jo høyere lyngen er, jo dårligere blir bærene. I storskogen (f. eks. i Bymarka) søker lyngen stadig oppover for å få nok lys og rekker jevnt over til knehøyde. Enkelte år blir det forholdsvis bra med bær her, men så — hva slags bær? Jo, et blått skinn fylt med en bitter veske. Bæret nærmest eksploderer når en biter i det, mens et godt blåbær skal kunne deles i 2 med fortennene uten at nevneverdig saft flyter bort.

Hvor finner en så de gode bærene? I storskogen var det for mørkt, på åpne felt blir det gjerne for tørt, og hva står så igjen?

Det blir helst langs kanten av feltene, kanten av myrer eller langs vann hvor det skulle være passe med sol og fuktighet en må lete.

Et stort område som sikkert mange av T.T.'s turgåere har merket seg, er tregrensen opp mot høgfjellet. Her er skogen temmelig glissen, lyngen holder seg meget lav og bærene blir av høyeste kvalitet.

Når disse felter sjelden blir utnyttet, så beror det på transport-utgiftene. De ligger m.a.o. utenfor lønnsomhetsgrensen for yrkesplukkeren.

I T.T.'s område finnes det flere slike felter. Tenk bare etter.

En bærtur kan naturlig deles i 2 faktorer. Den første er å finne bærene og den andre er å plukke dem.

For blåbærenes vedkommende så er de lette å finne, og det gjelder da bare å plukke dem forttest mulig.

De fleste bruker nå børsanker (maskinplukking) på blåbærene, og da pleier plukkingen også å gå fort. En børsanker bør romme ca. 2 liter, og på store felt i gode bærår kan en med fordel bruke en sanker i hver hånd.

Maskinplukkingen har sine motstandere. Helt siden de første «børsankere» så dagens lys for ca. 50 år siden har det vært spådd død og fordervelse over blåbærene, men en konstaterer bare at lyngen, tross «rasping og barbering» fremdeles lever og blomstrer og at avkastningen slettes ikke er dårligere nå enn den gang. Naturligvis følger det med en del rusk ved maskinplukkingen, men med de nye rensemaskiner kombinert med støvsuger går det greit å få rene bær. Husk også at en ved maskinplukkingen får bær som ikke er berørt av menneskehånd, mens hvert eneste bær må berøres ved håndplukking.

For dem som ikke liker huggorm og liknende kryp, kan det ha sine fordeler å kjøre piggene på et par børsankere ned i lyngen istedenfor hendene.

*

Går en over til tyttbær så er taktikken straks en annen. Her er ofte faktoren «å finne bærene» den vanskeligste og viktigste. Med litt erfaring kjenner en til at tyttbærene trives utmerket på snauhogster, lysåpninger, teiger, striper o.l. Spesielt ser det ut som åpnin-gene i furuskog gir den beste grobunn, men granskogen ligger ikke langt etter, og en skal være obs på at det blir prima tyttbær i glissen bjørkeskog, men at kvantiteten her dessverre er noe mindre.

Det er interessant å følge livet på en ny snauhogst. De 2 første årene råtner kvist, bark, barnåler m. m. som setter en livlig bakterie-virkosomhet i sving og omdanner skogbunnen til et eldorado for ville bær. Alt ligger vel tilrette, og det er spennende å se hvilken børsort det blir som tar hugstflaten først i besittelse.

Kommer bringebærene først, har ikke de andre børsortene noe de skal ha sagt. Bringebærene kveler alt annet og slipper heller ikke gran og furuplanter opp i lyset. Nå skal en ikke si noe stygt om bringebærene. De er som alle vet meget verdifulle. Men støter en på en slik bringebærskog, så blir en stående å plukke der hele dagen, og for dem som regner med både tur og bær, kan bringebærplukkingen bli noe ensformig.

Får blåbærene overtaket fra begynnelsen av, så gir heller ikke de fra seg meget til andre, men beholder flaten år etter år.

En ser også mange ganger at det er tyttbærene som er først

frampå, og da byr snauhogsten virkelig på et vakkert syn. Her er det ingenting som mangler, alle vekstfaktorene er på plass i rikelige mengder og bakken er kanskje mere rød enn grønn av de herligste bær. Det ser ut som det er fra og med det 3. året etter hogsten at bærene kommer for alvor, og det blir så meget at det svarer seg å plukke. Vanlig regner en at 4 l pr. time er det minste en bør bøye seg etter ved maskinplukking. Helst bør et tyttebærfelt holde 6—8 liter pr. time, og fangster på 10—12 l/time forekommer også og regnes som meget gode.

Under og like etter krigen hadde undertegnede anledning til å følge utviklingen på en slik snauhogst. Den var ryddet i 1938 og ble høstet første gang i 1941 med resultat 46 liter. De følgende 8 år ga omtrent disse mengder: 50, 72, 60, 45, 30, 30, 10 og 0 liter. I ytterligere 8 år ble snauhogsten inpsisert, og det viste seg da at mindreverdige blåbær etter hvert overtok marken.

En mener hermed å kunne konstatere at et tyttebærfelt bare holder i et visst antall år, og at det i denne perioden har et maksimum for senere å ebbe sakte ut. Årsaken er tydelig mangelen på råtten kvist og barnåler som gjør seg gjeldende og dermed ødelegger bakterievirksomheten og de tilhørende vekstfaktorer. Tenk på dette når du står på en tom snauhogst.

Kan en holde seg ajour med tømmerhogstene, så er en langt på vei til en vellykket tyttebærtur. Men selv i ukjent terreng kan en gjøre gode fangster, bare en bruker fornuft og har litt teft.

Fra åser og høydedrag ser en ofte snauhogstene direkte, og saken er da grei. Ser en ingen snauhogster, får en merke seg spesielle skygge- (og lys-) dannelser i enkelte tregrupper. Meget tyder på at disse står i kanten av en snauhogst eller en myr.

Er det hovedsakelig granskog, så bør en merke seg om et eller annet furuholt stikker opp. Der pleier det ofte å være sjangser.

En annen taktikk er å følge skogsveiene. De fører ganske naturlig frem til hugstflatene.

Skal en imidlertid irre slike omkring i ukjent terreng, så er første kravet en setter til vedkommende plukker at han kan orientere seg. Kan han ikke det, er sjangsen til uteligge og det som verre er meget stor. Effektiviteten ved en bærtur blir naturligvis også elendig

i fall en skal gå hele dagen med hjertet i halsen og være redd for ikke å finne hjem igjen til natten.

Skift terreng ofte. Det er alltid mer spennende å gå der en aldri har vært før. Velg terreng etter kartet, men pass på at du kommer et godt stykke fra bilvei og bebyggelse.

Selve plukkearbeidet er enkelt ved tyttebær. Håndplukkeren ser helst at det er store klaser, og kan da gjøre en god dagsfangst. Sitter imidlertid bærene enkeltvis eller bare et par stykker sammen, så går det sakte, og håndplukkeren dropper derfor ofte slike felt. Felles for all håndplukking er at det blir stående igjen massevis av bær, foruten at en mister en god del som en allerede har hatt i fingrene. En maskinplukker kan derfor ofte finne meget, selv om en håndplukker har besøkt feltet på forhånd. For maskinplukkeren er det likegyldig om bærene sitter i klase eller enkeltvis. Tomt blir det og fort går det.

Nå er det så at tyttebærene sitter forholdsvis godt fast, selv om de er modne, og har av den grunn lett for å sprette vekk når de angripes med sanker. Sankeren må derfor utstyres med skjerm (deksel) som hindrer dette. Uten skjerm mister en kanskje helt opp til 15 %. Ellers forlanger en av en god sanker at den skal være utballansert, så den ikke bryter i hendene. Rominnholdet bør være ca. 2 liter og kambredden ca. 20 cm. Tennene lages av 3 mm fjærtråd og monteres med senteravstand 5,3 mm. Bunnen på sankeren utføres som rist så blader og annet rusk som følger med kan falle ut.

Et kjedelig problem med tyttebærene er kartplukkingen. Tyttebærene har som kjent den egenskap at om de plukkes hvite så blir de røde når de ligger noen dager. Modne bær blir de aldri. Det blir nærmest bare noen verdiløse tørre skinn. Merkelig nok er det de som plukker til husbehov som synder mest her og er gjerne ute 14 dager for tidlig. Yrkesplukkeren vet godt at slike kartplukkede bær er vanskelig, for ikke å si umulig å omsette, så han venter til tiden er inne.

*

Det er vanlig å gjemme det beste til slutt, og derfor kommer multene nå, tross deres sesong er ferdig lenge før tyttebærplukkingen begynner.

Multene inntar tettplassen av våre bær både i smak og næringsverdi, ja i pris også, og det er derfor ikke rart at tusener og atter tusener plukkere rykker ut for å være med i denne kampen.

Multeplanten er en meget sart vekst, som i høyeste grad er avhengig av vær og vind, snøforhold, insekter, temperatur m. m. Dessuten ser det ut som den er spesielt nøye på jordbunnens surhetsgrad, som i sin tur er avhengig av grøfting, hugging, planting m. m. En ser således ofte at gode multefelter ødelegges ved grøfting. At nye grøftekanter iblant kan være grobunn for multer et år eller to, skyldes sikkert at surhetsgraden akkurat da er gunstig. De nærmest følgende år pleier avkastningen å dabbe av, da surhetsgraden etterhvert stabiliserer seg på en ugunstig verdi.

Ved multeplukkingen er det faktoren «å finne bærene» som er den dominerende. Ja, hvor skal en gå og hvor skal en lete? Multer kan en støte på i alle høgder, fra 10 til ca. 1300 m.o.h. De kan vokse på åpne myrer, langs myrkanter, i løvskog, i gran og furuskog, på fast jordmark, i vidjekratt, på snaue fjellet — ja, praktisk talt hvor som helst.

En skulle etter dette tro at multene er lette å finne, men som oftest er de ikke det. Følger en utviklingen fra våren og utover, så kommer snøsmeltingen til forskjellig tid på forskjellige steder med den følge at multebloomstene lokkes frem et par uker tidligere et sted enn et annet. Ved nattefrost ødelegges så de første, og tilbake står de steder hvor snøen lå lengst.

Andre ganger ser en at de som kom først ut om våren, klarer seg best. De modnes mens etternølerne bukker under for de første frostnetter om høsten. Videre kan haggelskurer ødelegge både blomst og kart på åpne felter, og intens varme og tørke stoppe alt der hvor det ikke er tilstrekkelig seiglendt eller skyggefullt.

Slik kan en ramse opp massevis av årsaker til at multene ikke slår til hvert år. Vanligvis regner en ca. 8 år i lavlandet og 10—12 år i fjellområdet mellom de virkelige gode multear.

Multenes store krav til vekstforholdene gjør at voksestedet skifter meget fra år til år. Det kan variere mellom høg fjell, tregrense, store åpne myrer i lavlandet, myrkanter, åpninger i storskogen for å nevne noen. Videre ser en at voksestedet holder seg til en bestemt

heldningsretning på terrenget, og det skyldes ganske sikkert tidspunktet for snøsmeltingen.

En øvet plukker skal ikke gå lenge i et terreng før han har funnet ut hvor årets voksesteder ligger, og legger sin rute deretter.

Det blir dog for de fleste å gå meget når de skal ut etter multer. Ofte går turen i vanskelig og uoversiktlig terreng, og får en så usikkert vær i tillegg, forstår en snart at det ved multesanking også er nødvendig med orientering.

En multetur bør i grove trekk legges opp på kartet, og en tar da behørig hensyn til høyde, helning, myr, skog, veier, bebyggelse m. m. Siden får så teft og erfaring slippe til når en kommer dit ut. Selve plukkingen er enkel, og her er det bare håndplukking som kan brukes. Det snakkes riktignok om ljà og rive i forbindelse med kartplukking, men det er vel ikke annet enn «døm sei . . .»

Multene har den egenskap at de på et vis modnes selv om de plukkes som kart. Kartplukkingen bannlyses av de fleste. Det blir elendige bær og plantene ødelegges, heter det. Likevel ser en at det plukkes massevis av kart, også av profesjonelle plukkere. Men kart og kart, fru Blom. — La oss si at det plukkes inn kart som har 1 døgn eller mindre igjen til modning. Det blir meget pene bær å se på, da de ikke er blitt klemt istykker under transporten. Bærene er ofte *lettere* å selge enn de som plukkes helmodne, og det kjenner naturligvis yrkesplukkeren til.

Vitenskapen har sikkert undersøkt saken når det gjelder næringsverdi m. m., men for en amatør fortøner det seg som plukking en dag eller ett døgn før modningen gir fullverdige bær. For de tvilende skal en få anbefale følgende forsøk:

Oppsøk et lite felt, f. eks. en tue på en myr hvor det står ca. 20 kart, mest mulig like og med maks. 1 døgn igjen til modning. Klipp over stilken (ca. 2 cm under karten) på halvparten og la dem ligge på bakken. Neste dag vil du finne 20 modne bær som av utseende og smak er helt like.

Det ser ut som siste døgn modning utelukkende er avhengig av den omgivende luft og ikke av det som eventuelt kan suges inn gjennom den tynne, hårde stilken.

Det var ikke meningen med dette å gjøre seg til talsmann for

kartplukking. Nei, all kart som trenger over 1 døgn for modning, må naturligvis få stå i fred.

Det er dårligere med multer nå enn før, hører en ofte, og skylden legges på kartplukkingen. Tror begge deler er feil, og at den virkelige årsaken til magert resultat ligger i at det er blitt flere om benet og at det for manges vedkommende skorter både på erfaring og innsats. Kan huske årene før forrige verdenskrig, og altså før bilenes tidsalder, at det årlig pleide gå 10—20 hestekjøretøy med plukkere gjennom veibommen til et bestemt terrengområde, og at hele plukkerstaben den gang kunne ligge på 50—100 mann. Nå er det bygget flere veier til samme terreng, og bilene går nærmest i kø både dag og natt, så når en nå ved noenlunde gode bærår regner med et besøk på 8—10 000 mann, er det ingen overdrivelse.

Om antall plukkere er stort, så er heldigvis en stor del av den ufarlige sorten, for ellers ville det nok ha sett mørkt ut for multene.

Plukkerne kan en naturlig dele inn i følgende grupper:

- 1) De som går hvor som helst og i allslags vær, orienterer og gjennom søker terrenget systematisk.
- 2) De som bare tør gå hvor de er kjent og således hjemsøker de samme steder hvert år.
- 3) De som ikke tør gå i tåke.
- 4) De som får «fjellskrekk».
- 5) De som hverken kan eller vil gå alene, men er helt avhengig av andre.
- 6) De som bruker bilen som standplass og ikke går lenger ut i terrenget enn at de ser det blinker i sitt kjære dollarglis.
- 7) Foreldre med barn.

Et raskt overblikk viser snart at gruppe 1 er den mest effektive, men betinger godt kjennskap til orientering.

Profesjonelle plukkere finner en fortrinnsvis i gr. 2 og ofte kombinert med gr. 5. Gr. 6 og 7 regner en til den mere ufarlige typen, da aksjonsradien her er forholdsvis liten. Gr. 3 er det også liten slagkraft i, ifall tåken ligger dag etter dag.

Tross det stigende antall plukkere og tross kartplukkingen, så ser en at de virkelig gode multeår opptrer like ofte nå som før. Gå derfor ikke og ergre deg over at det er så elendig med bær, men

undersøk om det er noe med taktikken og teknikken som halter og undersøk også i hvilken gruppe du naturlig hører hjemme. Tror du at orienteringen er de ville bærs farligste fiende, så lærer du deg orientering, rykker du snart noen grupper opp og kan gå hvor du vil og komme hjem igjen i god behold, og ikke minst ha med et godt utbytte.

Så er det til slutt T.T.'s mange bud til turgåerne, hvor en fester seg ved «gå aldri alene på tur . . .» Ja, bærplukkeren vet at går han alene, finner han kanskje 20 l, og går han samme tur sammen med en kamerat, finner de tilsammen 16 l. Så legger han sammen 2+2 og starter alene!

En stor fordel ved å gå alene er også at en sparer naturen for skjæmmende vræl og rop for å holde forbindelsen med sitt følge.